

NEDERL. NAT. BUREAU VOOR ANTHROPOLOGIE

*Praehistorische Cursus georganiseerd door
het Nederlandsch Nationaal Bureau voor
Anthropologie te Amsterdam van Maandag
25 tot en met Vrijdag 29 Januari 1926.*

L.S.

Het „Nederlandsch Nationaal Bureau voor Anthropologie” organiseerde in den aanvang van 1924 een anthropologischen cursus en in Januari 1925 een serie voordrachten op het gebied der sociologie voor de leden van het Bureau, studenten en andere belangstellenden, welke beide zeer druk bezocht werden en veel belangstelling wekten.

Aangemoedigd door dit succes heeft het bestuur besloten ditmaal een cursus te organiseren over *praehistorie*.

De zeer belangrijke vondsten en onderzoekingen uit den laatsten tijd, zoowel van cultuur- als van lichamelijke overblijfselen van praehistorische menschen, hebben niet nagelaten de belangstelling voor de praehistorie in ruimen kring gaande te maken.

De nieuwe vondsten en onderzoekingen zijn echter volstrekt niet beperkt gebleven tot Europa, maar betreffen evenzeer belangrijke oude cultuurcentra daarbuiten b.v. in verschillende gebieden van Azië, in Afrika en in Amerika. Daardoor werden nieuwe gezichtspunten geopend nopens gewichtige problemen betreffende afstamming en bakermat der menschheid zoomede nopens de verspreiding van rasen en volken.

Dit feit heeft het Bestuur aanleiding gegeven voor dezen cursus niet alleen te trachten een overzicht te verkrijgen van die vondsten en onderzoekingen in Europa, maar ook v.z.v. mogelijk de belangrijkste gebieden buiten Europa in de beschouwingen te betrekken.

Het Bestuur kan te dien aanzien met groote dankbaarheid constateeren, dat de meest competente praehistorici hier te lande zich beschikbaar hebben gesteld om studeerenden en verdere belangstellenden voor te lichten. Het hieronder opgenomen programma moge U daarvan overtuigen.

De organisators verwachten, dat ook deze cursus zich in een even groote deelname van de studeerenden in *alle* faculteiten en van andere belangstellenden zal mogen verheugen als dit de beide vorige jaren het geval was met den cursus in anthropologie en met de voordrachten op het gebied der sociologie.

Programma:

Maandag 25 Januari 1926. 10—12 v.m.

1. Prof. Dr. A. J. P. van den Broek: „De palaeolithische periode”.
Van 8—10 uur n.m.
2. Prof. Dr. K. H. Bouman: „De palaeolithische kunst”.

Dinsdag 26 Januari 1926. 10—12 uur v.m.

1. Dr. W. A. Mijsberg: „De lichamelijke eigenschappen van den palaeolithischen mensch”.
Van 8—10 uur n.m.
2. Prof. Dr. J. P. Kleiweg de Zwaan: „De neolithische cultuur”

Woensdag 27 Januari 1926. 10—12 uur v.m.

1. Dr. A. E. van Giffen: „De steen- en bronstijd in Nederland”.
Van 8—10 uur n.m.
2. Prof. Dr. A. W. Bijvanck: „De ijzertijd in het einde der praehistorie”.

Donderdag 28 Januari 1926. 10—11 uur v.m.

1. Prof. Dr. Eug. Dubois: „De oudste bewoners van Java”.
Van 11—12 uur v.m.
2. Prof. Dr. N. J. Krom: „De praehistorische archaeologie van Java en Sumatra”.
Van 8—10 uur n.m.
3. Prof. Dr. F. W. Frh. von Bissing: „Das vorgeschichtliche Ägypten bis zur Entstehung des alten Reichs.”

Vrijdag 29 Januari 1926. 10—12 uur v.m.

1. Prof. Dr. F. W. Frh. von Bissing: „Die ältesten Denkmäler Vorderasiens (Mesopotamien, Persien, Syrien und Palestina)”.
Van 8—10 uur n.m.
2. Dr. G. van Hoorn: „Over de praehelleensche cultuur”.

Sluiting van den cursus.

Uit dit programma blijkt, dat het bestuur door de welwillende medewerking der sprekers in staat geweest is met den door velen onzer leden uitgesproken wensch, om bij volgende cursussen ook avondvoordrachten te geven, rekening te houden. Het bestuur meent hierdoor een beroep te mogen doen op de leden om door groote deelname van hunne waardeering voor deze welwillendheid te doen blijken.

De deelneming is opengesteld voor studeerenden tegen betaling van f 1.50 voor den geheelen cursus.

Voor de leden van het Bureau is de deelneming kosteloos, ook voor hen, die zich vóór den aanvang van den cursus als lid aanmelden. De contributie bedraagt f 5.— per jaar, terwijl voor de leden het tijdschrift „Mensch en Maatschappij”, waarin referaten van de gehouden voordrachten zullen worden opgenomen, tegen een abonnementsprijs van f 5.— per jaar verkrijgbaar is gesteld.

Voor andere belangstellenden, niet studeerenden en geen lid van het Bureau, worden kaarten voor dezen cursus beschikbaar gesteld voor den prijs van f 3.—.

Aanmelding voor deelneming aan het Bureau van de Universiteit te Amsterdam, bij het Geografisch Seminarium der Universiteit, beide Oudemanhuispoort en bij het Ontleedkundig laboratorium der Universiteit aan de Mauritskade, waar tegen betaling van bovengenoemde bedragen kaarten zullen worden afgegeven.

De cursus wordt gegeven in het Ontleedkundig laboratorium der Universiteit van Amsterdam, Mauritskade 61.

Tramlijnen 3, 6, 9, 10, 11 en 14.

Het Bestuur van het

NEDERLANDSCHE NATIONAAL BUREAU
VOOR ANTHROPOLOGIE.

N.B. Door bijzondere omstandigheden is het noodig geworden wijziging te brengen in de bovengenoemde uren en data. Die wijziging wordt opgenomen in het Januari-nummer; aanvangsdatum en onderwerpen blijven onveranderd.

*Excursie naar het Noorden van ons land,
onder leiding van Dr. A. E. van Giffen en
Dr. H. P. Coster.*

Eerste dag.

„Uit de leerschool van de spade!” Hoevelen onzer volgden met meer dan gewone belangstelling de schetsen die onder dezen titel in de N. R. Ct. plegen te verschijnen. Hoe sterk was niet bij velen onzer juist mede daardoor het besef gegroeid, dat die oudste bewoners eigenlijk niet zoo heel ver van ons verwijderd waren, al mogen dan tientallen van eeuwen vervlogen zijn, sedert zij den scepter zwaaiden op aarde.

En nu bood het Ned. Nat. Bureau voor Anthropologie, daartoe in staat gesteld door Dr. Van Giffen, den directeur van het biologisch archaeologisch instituut van de universiteit te Groningen, de gelegenheid om met eigen oogen te aanschouwen, wat nauwkeurig wetenschappelijk onderzoek en stoere arbeid in betrekkelijk korten tijd wisten te onthullen omtrent de oudste bewoners van ons land, hun leven en streven, hun strijd en worsteling, hun samenleving en omgeving.

Een stralende dag was aangebroken met fellen zonneschijn over de velden en beemden. En al repte de sneltrein uit het zuiden zich nog zoo snel door het Gooi en over de Drentsche heide, zoo groot kon de vaart niet zijn of deze morgenrit tooverde ons de schitterendste kleurschakeeringen voor oogen, zoo eigen aan het Hollandsche landschap in den zonneschijn.

In Groningen wachtte Dr. Van Giffen ons aan den trein en dadelijk ging het naar de bescheiden werkplaats in de Poststraat, waar slechts weinigen vermoeden hoe daar getracht is een systematisch overzicht op te bouwen omtrent die vervlogen periode van ons volksbestaan; uit de dikwijls schaarsche gegevens, vol hiaten. Reeds dadelijk bij het binnentreden valt het oog op het nauwkeurig op een tiende van de ware grootte weergegeven hunebed van Havelte, dat in al zijn eenvoud ons spreekt van den diepen indruk, dien het verschijnsel van den dood op deze primitieve menschen gemaakt moet hebben. Maar niet alleen daarvan spreken ons deze monumenten. De bijgaven toonen ons een vaardigheid en techniek in het bewerken eerst van den harden natuursteen, dan van het dwingen van de klei om de gewilde vormen aan te nemen en ten slotte hoe ook reeds deze eenvoudige geest uitdrukking trachtte te geven aan de ontroering, die in hem omging door de uitbeelding van een simpele versiering, simpel nog, het is waar, maar toch reeds zoo oordeelkundig op het te versieren vlak aangebracht, dat het geheel tot ieder ontvankelijk gemoed moet spreken, nu nog na zoovele eeuwen.

En even verder staat het model van het rondgraf te Harendermolen met de grootste zorg in elkaar gezet, niet alleen om ons den bouw te doen zien, maar ook om ons de methode van het onderzoek te doen kennen. Hoe voorzichtig moet hier de spade gehanteerd worden om de cultuurresten, die dikwijls bestaan uit ragfijne aderen van asch, of dunne laagjes fijn zand met vergane organische overblijfselen, niet te vernielen. Ja! daar is veel en hard gewerkt om ons een oogenblik terug te voeren naar die lang vervlogen dagen.

Daar staan in de vitrines zulke merkwaardige voorbeelden van het vroege menschelijke vernuft; van de beheersching van het gebruikte materiaal, dat het ons vreemd te moede wordt. Van alle zijden is het vraagstuk beschouwd. Cultureel, archaeologisch en biologisch is het aangevat en ontwikkeld, en daar rijst voor de zooveelste maal, heel schuchter, in ons de vraag, wat is er dan eigenlijk, dat ons het recht geeft, ons zoover boven hetgeen was te verheffen.

Maar reeds te lang waren wij hier in dit museum, dat ten slotte niet meer is dan een toonkamer, een gevangenis van de kunst en van de cultuur, ook van de primitieve. Immers, hoe dan ook, met hoeveel zorg ook bewerkt, gesystematiseerd en ingedeeld, de voorwerpen zijn hier gerukt uit hun omgeving, en daardoor beroofd

van hun zeggingskracht. Daarom verlieten wij deze werkplaats om in het terrein zelf te gaan zien, waar en hoe al deze menschen geleefd en gewerkt hadden.

Deze eerste dag was bestemd voor een bezoek aan de terp te Ezinge. Noordwaarts voerde ons de auto door het kleilandschap, langs Oostum, Garnwerd en Ferwerd, naar de dorpswierde te Ezinge. Reeds gedurende den rit hadden wij gelegenheid hier en daar tusschen de prachtige weiden, die gemakkelijk herkenbare, kunstmatige heuvels op te merken, die den vroegeren bewoners van het begin van onze jaartelling af bescherming moesten bieden tegen al te hooge stormvloed.

Die van Ezinge behoort tot de oudste en de grootste. Onder leiding van Dr. Van Giffen is een deel van de terp afgegraven, waardoor een sector uit den ronden vlakken heuvel werd uitgesneden. Niet minder dan vier woonvlakken zijn duidelijk in het profiel te onderscheiden. Hier hebben zij zich weten te hoeden voor onverwachte overrompeling door het water; hier stalden zij hun vee en aan de lijzijde, de zuivere oostzijde hier, begroeven zij hun geliefde dooden. Op een tafel zijn de verschillende voorwerpen uitgestald, die het onderzoek te voorschijn bracht. Het mooiste voorwerp is wel een Jupiter terminans uit den Romeinschen tijd, maar niet minder betekenisvol zijn de dikwijls rijk versierde gebruiksvoorwerpen uit het eenvoudige materiaal, dat de omgeving opleverde, de kneedbare klei of het bewerkbare been en steen, gemaakt.

Gedurende het eerste millennium van onze jaartelling hebben de bewoners hier geleefd met hun dieren, met alles wat hun lief en dierbaar was, steeds vervuld van de zorg om hun woonplaats te behoeden voor het wassende water, steeds opwerkend in de hoogte deze beperkte ruimte. Niet minder dan zes meter is de heuvel over een uitgestrektheid van meer dan 20 H.A. opgehoogd.

Nu nog is de geheele terp bewoond en bovenop staat het bekoorlijke kerkje uit later tijden, maar toch van een eerbiedwaardig uiterlijk, en in dezen lentedag getooid met bloeiende kamperfoelie en klimop, zich vasthechtend in de oude voegen. Noode verlaten wij de bekoorlijke omgeving, die ons zooveel schoons geboden heeft. Maar ons wacht een ander monument uit later tijden. Het zijn de oude overblijfselen van de abdij te Aduard. De rit daarheen brengt ons in een goede stemming om dit bouwwerk uit de tweede helft van de dertiende eeuw te bezien. Het is merkwaardig genoeg geheel opgetrokken uit *baksteen* in die vroege tijden. Is het de vroegste toepassing van dit materiaal in ons land door de Cisterciënser-orde? Indien dit juist is dan zijn hier wonderen verricht. Hier zien wij in de architectuur van het eenvoudige gewelf een volkomen beheersching van het materiaal. Alles wat er omging in de ziel van den bouwmeester heeft hij met groote piëteit weten te vertolken. In een bouwtrant, die met enkele terugwijzingen naar de gothiek, toch volkomen vrij zich heeft uitgeleefd in een verscheidenheid van motief en versiering, waarvoor wij in eerbiedige aanschouwing zwijgend betreuren, dat het zoo lang geduurd heeft voordat onze bouwmeesters die volkomen beheersching van dit eenvoudige, maar gevoelige materiaal, den baksteen, hebben teruggevonden. Nog onder den indruk van hetgeen Dr. Coster ons gevoelvol vertelde van deze abdij, van hare geschiedenis en hoe zij hier het middelpunt gevormd moet hebben van de geheele samenleving, aanvaardden wij den terugtocht.

Donkere wolken hebben zich inmiddels in het Westen samengepakt. Zwaar hangt de lucht over de velden en reeds flikkert de eerste bliksemstraal door de beemden. Nooit was het landschap schooner. Het diepe zwarte lint van de enkele beek steekt scherp af tegen het helle geel van de bebloemde weiden en gaat in tal van schakeeringen langzaam over in het grauwe grijs van de zware wolken.

Juist als de eerste regendroppels gaan vallen hebben wij het provinciaal museum bereikt, waarvan ik u tegelijk met onzen tocht naar de hunevelden vertel.

Tweede dag.

Zwaar hing het onweder boven de stad Groningen, toen wij daar gastvrij ontvangen werden door mevrouw Van Swinderen en de heeren Van Swinderen en

Visser, terwijl eenige Groningsche jonge dames ons in het mooie oude servies van het museum heerlijke thee boden. Spoedig waren dan ook de vermoeienissen van den dag vergeten, zoodat wij onze aandacht konden wijden aan dit interessante museum, dat werkelijk over een merkwaardige verzameling betreffende het leven van stad en provincie beschikt. Maar niet alleen de voorwerpen trekken onze aandacht. Meer nog valt het op hoe hier een vaardige hand met piëteit de etaleering heeft verzorgd. Keurig ingericht is de oude Westerwoldsche kamer. Daar zijn wij niet meer in een museum. Daar staan de voorwerpen in het milieu waar zij thuis hooren, waar zij gebruikt werden, waar zij derhalve volkomen tot hun recht komen. De prachtige bedstee, van waaruit het wiegekoord leidt naar het karakteristieke wiegje, komt ons wel wat kort voor, maar de oude gebruikers hebben er zich blijkbaar in geschikt, want het geheel getuigt van groote welvaart en rust. De mooie schouw met den waterketel erboven en het tafeltje met de Goudsche pijp, onze gedachten bevolken dit haardhoekje met de figuren, die er onafscheidelijk aan verbonden zijn, kortom het geheel gaat voor ons leven juist door de vaardige wijze waarop de inrichting van dit brok leven uit lang vervlogen dagen tot stand is gebracht. In de beneden-verdieping is het praehistorische rijk van Dr. Van Giffen in wording.

Daar moet alles een plaats vinden wat ons vertellen kan van de oudste bewoners van Groningen, van Stad en Lande, en ook hier kan men de systematische etaleering bewonderen, die een duidelijk overzicht tracht te geven van de cultuurgolven, die over dit deel van ons land zijn heengegaan. Rijker zal hier onze fantasie moeten zijn om in gedachte ook dezen voorwerpen leven in te blazen en ze te omringen met de figuren, die ze gebruikt hebben en die daardoor het karakter ervan bepalen. Helaas kan fantasie alleen ons hier niet helpen. Jaren van gezette ernstige studie zullen ervoor noodig zijn om uit de schaarsche gegevens de palaeolitische en mezolithische maatschappij voor ons te doen herleven. Dankbaar voor de genoten gastvrijheid verlaten wij het museum. Het weer is opgeklaard; de groote autobus staat weer gereed; en langs het mooiste deel van de stad, rijden wij over Haren naar Paterswolde, waar in het clubhuis een gezellige maaltijd ons wacht. Als wij daar aankomen is de honger vergeten. Aan de Noordzijde van het meer ver achter het profiel van de stad hangen nog de onweerszwangere wolken, maar boven het meer zelf schijnt de zon, fel belichtend de witte zeilen van een paar vlugge jachten en de lucht zomer-roekleedij van een groep Groningsche jonge dames in een wherry. Midden in het meer de beide „pollen”, die in niet geringe mate de bekoorlijkheid van het heerlijke, echt Hollandsche landschap verhoogen. Zij zijn indertijd door de verveners niet afgegraven, omdat zij vol scherven zitten van de oude aardewerk-producten, die te veel last bezorgden bij het afgraven van het veen.

Inderdaad, men mag de stad Groningen gelukwenschen met dit brok natuurschoon, en wat meer zegt, zij heeft de groote waarde ervan begrepen, het aan den oever gebouwde clubhuis is er het bewijs van.

Morgen (Zondag) is het reeds vroeg verzamelen aan het station in Assen. Velen van ons gaan reeds dezen avond daarheen, anderen besluiten in Groningen te blijven om met den trein van 7.16 v.m. naar Assen te gaan.

Hoe gezellig dan ook de maaltijd is, lang kunnen wij niet meer napraten over hetgeen deze dag ons geboden heeft.

Zondagmorgen om acht uur precies zijn wij verzameld voor het station te Assen. Bij het gezelschap van gisteren hebben zich nog enkelen gevoegd, die helaas verhinderd waren vroeger te komen, zoodat onze groep nu is aangegroeid tot een 25-tal belangstellenden. Ook nu is het weer ons genadig. Wij volgen eerst den prachtigen straatweg van Assen naar Rolde om den Ballerkuil te bezoeken, halfweg tusschen Balloo en Rolde gelegen. Het is een bekoorlijk plekje. Hier zouden de zittingen van den Etsloel, de hoogste rechtbank van Drenthe, gehouden zijn.

Mr. van Holthe tot Echten, die zoo vriendelijk is hier de plaats van Dr. Poelman te vervullen, vertelt ons echter, dat men nog geen zekerheid heeft nopens de juistheid van deze hypothese. Het laatste woord zal hier gesproken moeten worden door de leerschool van de spade, die met voorzichtigheid gehanteerd, in staat zal zijn bevestiging of ontkenning te brengen.

Bij Rolde verlaten wij den grooten straatweg om langs den grintweg in Z.O. richting dwars over het Drentsche plateau bij Borger den Hondsrug te bereiken. Over Odoorn rijden wij dan verder tot even ten Noorden van Emmen, waar de auto's verlaten worden en wij te voet den ouden landweg volgen van Emmen naar Valthe, in het Weerdingerveld, waar de graven gelegen zijn van de oudste germaansche bewoners van Drenthe, die in het 3e millennium voor Christus uit Noordwest-Duitschland naar ons land gekomen zijn. Het eerste bezoek geldt het rondgraf in het Weerdingerveld. In een uit steenen opgebouwden heuvel is een kelder uitgespaard, waarin de twee paar draagsteen en zijn ingelaten, die te zamen de beide reusachtige deksteen dragen. Dr. Van Giffen vertelt ons op de hem eigen duidelijke en heldere wijze hoe het onderzoek hier gegaan is en tot welke besluiten de uitkomsten recht geven. Ook hier was de kelderinhoud geschonden. Slechts magere resten van ceramiek en andere bijgaven werden gevonden, die echter voldoende bleken om bovengenoemde dateering vast te stellen. Ook hier is de vloer van den kelder gemaakt van granietgruis, waarop de lijken in zittende of gestrekte houding werden bijgezet met bijgaven, die meestal bestaan uit fraaie, streng geometrisch versierde potten in den stijl van de Noordzee-megalith-ceramiek en verder uit vuursteen-instrumenten, kralen van git en onmogelijke hoeveelheden aardewerkscherven dikwijls, waarin men den overledenen voedsel bracht, in de rotsvaste overtuiging, dat met het stoffelijke einde van den mensch slechts de aardsche periode afgesloten werd, die haar voortzetting vond in het hiernamaals, dat natuurlijk opgevat werd als een rechtstreeksche voortzetting van het leven hier op aarde met gelijke nooden en behoeften. Om daarin te voorzien, verzorgde men de geliefde afgestorvenen op de geschetste wijze. Wij willen ons thans niet verdiepen in de groote strijdvrage of deze zorgen voor dooden, waarvan de monumenten ons in duidelijke taal spreken, het gevolg zijn van louter vrees voor de afgestorvenen, dan wel werkelijke toewijding en liefde geleid hebben tot deze indrukwekkende grafmonumenten. Voor mij persoonlijk staat wel vast, dat vrees alleen niet in staat geweest zoude zijn, deze machtige uitingen van hetgeen er moet zijn omgegaan in deze primitieve zielen, bij het verschijnsel van den dood, te voorschijn te roepen. Integendeel, de ongelooflijke arbeid, die noodig geweest is om deze waardige rustplaatsen te bouwen, daar op het hoogste punt van het plateau, omringd door de wijde vlakte, met oneindigen horizont; de liefdevolle bijgaven, zij spreken ons van een innige behoefte om hen te gedenken, die waren heengegaan naar het verre zielenland; zij schilderen ons de diepe ontroering, welke ten slotte alleen in staat is den menschelijken geest tot dergelijke scheppingen op te voeren.

Merkwaardig genoeg toont ons dit veld een evolutie in deze liefdevolle zorgen voor de dooden. Even noordelijk van het rondgraf ligt een Kringgreppel-tumulus, die ons voert naar den tijd van circa 450 v. Chr., den La-Tène-tijd. Op den landweg is door de zorgen van Dr. Van Giffen, die een wonderlijken invloed heeft op zijn personeel, dat met hem is gaan deelen in die hooge belangstelling voor deze monumenten en liefdevol met hem de geheimen tracht te ontrukken aan den bodem, in stagen zwaren arbeid, een groot vlak schoongemaakt, waarin wij nu duidelijk de sporen waarnemen van den kringgreppel, omgevende de lijksbrandresten, al dan niet in urnen bijgezet.

Op de grens van Weerdinge en Emmen ligt nog het in 1843 gestoorde hunebed, waarin het grondig onderzoek toch nog merkwaardige ceramiekresten en vuursteeninstrumenten uit het neolithicum te voorschijn bracht, terwijl iets oostelijker nabij het kleine Kampereschje een boomkistgraf was blootgelegd, waarin zich in

een nauwelijks zichtbaren opgeworpen heuvel, duidelijk de zwarte grond afteekende. Het hoort thuis in den ouderen bronstijd vóór Christus. Het zijn vooral de kringgreppel-tumuli, die over een groot gebied voorkomen en die tal van strijd-vragen te voorschijn geroepen hebben nopens oriëntatie naar het zuiden van de menschen, die deze hier bouwden. Strijdvragen, die hun uitdrukking vinden in de aanduiding „Gallo-Keltisch” zoowel door Ubaghs als door Holwerda gebruikt, om het karakter dezer monumenten en de besluiten waartoe zij zouden kunnen leiden, aan te wijzen, en die ten slotte slechts beantwoord zullen kunnen worden door het voortgezet vergelijkend onderzoek in de omringende landen.

Voor ons teekenen zij de afnemende zorg voor de dooden. Het zijn niet meer die machtige uitingen, waarvan hierboven sprake was, zij wijzen, zooals Dr. Van Giffen het zoo juist uitdrukte op „een vervlakking van de grafitualistiek”.

Teruggekeerd naar de auto's brengt de leider ons naar een Romeinsche leger-plaats even ten oosten van den grooten weg, maar nog noordelijk van Emmen. Het merkwaardige van dit veld is, dat het geen legerplaats was en dat het met de Romeinen niets heeft uit te staan.

Een aantal lage walletjes, waar de leek gewoon voorbij zou loopen, verdeelt het veld in vakken van ongeveer dertig meter in het vierkant. De opgravingen hebben aangetoond, dat die walletjes opgeworpen zijn en brachten verder een aantal paalgaten te voorschijn. Het wantrouwen bij het lekengezelschap is groot en talrijk zijn de kwinkslagen gedurende den verderen tocht, die Dr. Van Giffen nog hooren moet over zijn walletjes en zijn legerplaats die niet Romeinsch en geen legerplaats is. Het tumuli-veld, dat zich noordwaarts aan deze legerplaats aansluit is nog niet onderzocht, althans niet zoo grondig als de andere, maar wettigt toch het leggen van een verband tusschen deze overblijfselen en de kringgreppel-tumuli uit den La-Tène-Tijd op het Weerdingerveld.

In het hotel Grimme te Emmen wacht ons dan de lunch. Intusschen is het weer minder gunstig geworden, maar wat deert ons dit bij het heerlijke brood en de verkwikkende koffie? Professor Kleiweg de Zwaan maakt van deze gelegenheid gebruik, dat wij voor het laatst verzameld zijn aan den gemeenschappelijken maaltijd, om Dr. Van Giffen ons aller hartelijken dank te brengen voor zijn uitnemende zorgen en wenscht hem verder succes bij zijn liefdevollen arbeid.

Door enkele schoone Drentsche dorpen wordt dan de terugrit aanvaard over Zweeloo, Orvelte en Westerbork naar Beilen, waarbij dan nog gelegenheid is een bezoek te brengen aan de reeds veel langer bekende grafmonumenten op den Schimmeresch bij Emmen en het ganggraf in de Emmerdennen. Een merkwaardige overgang naar het kistgraf wordt ten slotte gevormd door het hunebed dat even ten noorden van Emmen staat aan den weg naar de zoogenaamde Romeinsche leger-plaats. Het is een gesloten hunebed geweest, begraven onder den dekkenden heuvel en zonder toegang tot den kelder, dat reeds in 1819 door Westendorp beschreven is.

Intusschen is het weder geheel opgeklaard. Een prachtige avond toovert mooie kleurschakeeringen te voorschijn op de omringende velden. Zoo bereiken wij Beilen, waar de sneltrein om 5 uur 15 stoppen zal om de „Hollanders” naar hun haardsteden terug te voeren, terwijl de „Groningers” met de auto's naar Groningen terugkeeren. Wij scheiden in de vriendelijke herberg tegenover het station en menig dankbare handdruk is het welverdiende loon van Dr. Van Giffen voor de leerrijke mooie dagen, die hij ons bezorgde.

Moge het Nederlandsche Nationaal Bureau voor Anthropologie erin slagen nog vele malen dergelijke excursies te organiseeren en dan het geluk hebben over zoo deskundige en toegewijde leiding te beschikken.

L. VAN VUUREN.